اثر: حارث فيضى چيستاپولى.

مدخل جغرافيا.

ابتدائى مكتبلر اوچون ترتيب ايدلمش بر رسالەدر.

ناشرى: „**معارف**“ كتبخانەسى.

قزانده، «اورنەك» مطبعەسى.

КАЗАНЬ.
Электро-типографія „УРНЭК“.
1908 г.

بسم الله الرحمن الرحيم

بو کتاب جغرافیا کتابی، جغرافیا یر یوزنده بولغان نرسه‌لرنی بلدره طورغان بر علمدر. بو کتاب بیك کچکنه بولسه‌ده جغرافیانڭ بیك زورلری‌ده بولا. جغرافیانی بیك طرشوب کوب اوقوغان کشی اوزینڭ یورط اچنده نیلر بولغانون نیچك بلسه، یر یوزنده بولغان نرسه‌لرنی‌ده شولای بله طورغان بولادر.

قرآن کریمنی درست اوقور اوچون تجوید؛ ایمان، اعتقاد وعبادت روشلرن بلور اوچون علم حال رساله‌لری کیراك بولغان کبك دنیاده ترکلك قیلمق اوچون‌ده جغرافیا هم باشقه علملر کیره‌ك بولادر.

جغرافیه‌ده ترکچه یر، عربچه ارض دیب آتالغان نرسه طوفراقغنه بولمیدر. صو هم طوفراقنڭ بارسینه یر دیوب ایتله‌در. یرنڭ دورتدن اوچ الوشی صو، بر الوشیگنه طوفراق بولوب صو اچنه طارالمشدر. اگرده بار طوفراق برگه جیلنسه صوغه قاراغانده طوفراق شول (شکل ۱)ده کورسه‌تلگان قدرگنه بولادر.

(شکل ۱)

جغرافیه علمینی یاخشی آڭلامق ایچون توبانده‌گی شکللرگه دقت ایدگز شکل۲ بر مکتبنڭ طشینی، شکل۳ بر مکتبنڭ اچینی کورسه‌ته‌در. بونلرغه مکتبنڭ رسمی دیلر.

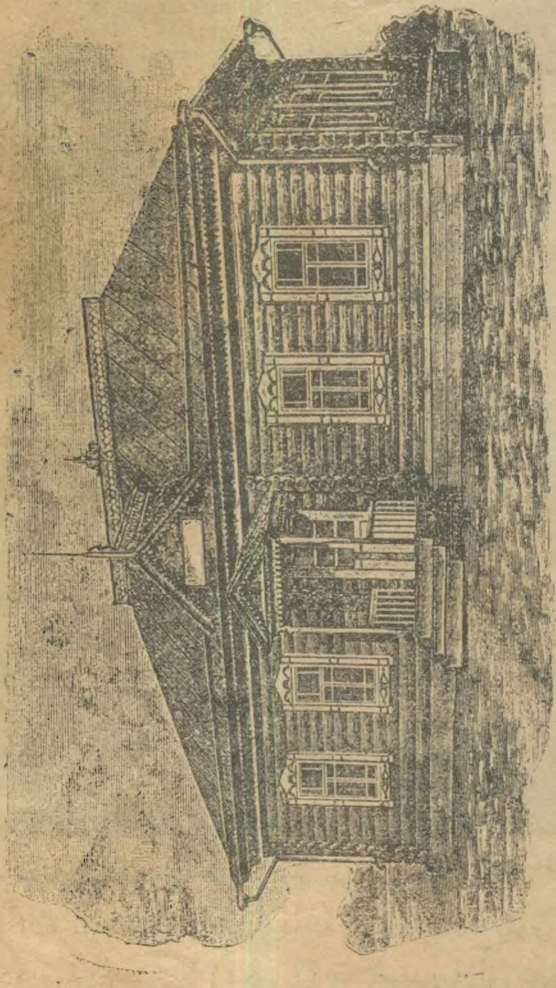

شکل ۲

شکل ۳

بر صنفده نرسه‌لر بولدیغنی، هم‌ده اول نرسه‌لرنڭ برسی ایکنچیسندن نی قدر یراقلقده بولدیغنی کاغد اوستنه رسم قیلوب کورسه‌تمك لازم بولسه اول‌ده ممکندر. مثلا (شکل ٤) بر صنفده‌بر اورندق، بر معلم اوسته‌لی دورت کرسی، بر طاقطه، بر میچ، ایکی ایشك، اوچ تره‌زه بولغانون کورسه‌ته‌در.

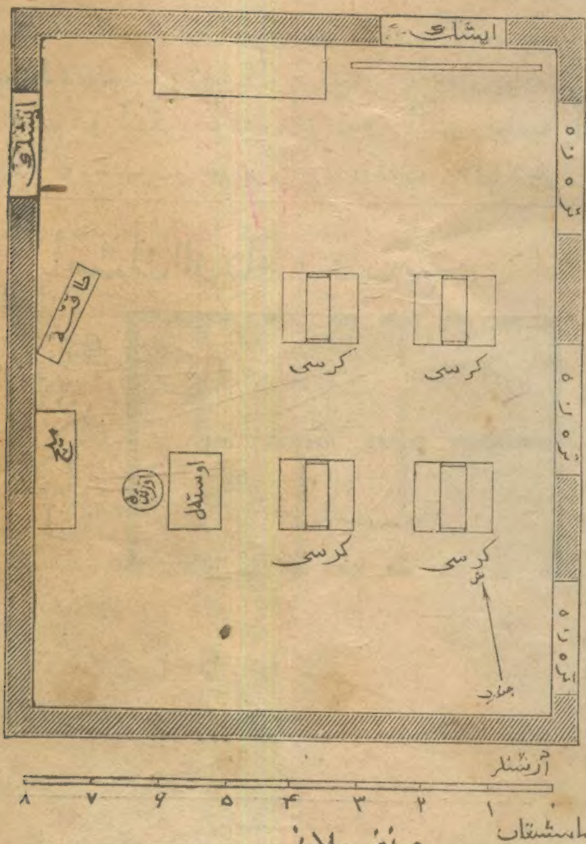

صنف پلانی

بو شکلنك یاننده‌غی صزق، پلاننی، همده پلانده کورستلگان نرسه‌لرنك زورلقلرینی، آرالرنده‌غی یراقلقلرینی اولچه‌مك ایچون استعمال قیلنه‌در. بوڭا ماسشتاب دیلر. بو صزق سکزگه بولنگان هر بر بولکی برر آرشیننی کورسه‌ته باری سکز آرشین بولا. شول بر بولك صزق بر آرشیندن نیحتلی قصقه بولسه پلانده صنفقه قاراغاننك شول حتلی کچکنه بولا. بو پلاننی شول ماسشتاب برله اولچاب اینی، بویی نیچه آرشینلی صنفنك پلانی بولغانون همده اچنده‌گی نرسه‌لرینك آرالرنده‌غی یراقلقلرن بلوب بولادر.

بر مکتبنڭ بر یاغنده اورام، بر یاغنده باقچه، بر یاغنده ایشك آلدی (یورط) بولوب ده اچنده اوچ صنف، بر معلم بولمه‌سی، بر کیوم بولمه‌سی، هم ده ایکی بولمه‌لی بر اوی آلدی بولسه آنی ده شول شکل ٥ برله کورسه‌توب بولادر. بوگا مکتب پلانی دیلر.

شکل ٥

بر آولده یاکه بر اورامده نیچه یورط، نیچه مسجد نیچه کوپر بولغانون کورسه‌تورگه کیره‌ك بولسه ده کورسه‌توب بولالر. شکل ٦ اورامنڭ پلانیدر.

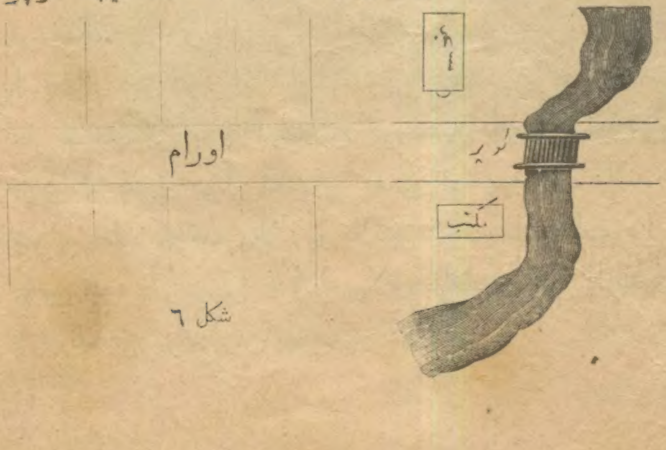

شکل ٦

شونك کبك یرنـك بر پارچه‌سینی یا که بارسنی‌ده کاغد اوستینه رسم قیلوب کورسه‌توب بولادر. یرنك بر پارچه‌سنی کورسه‌تکان رسملرگه زور بولسون کچکنه بولسون خریطه دیلر.

یر اوستنده بولغان طوفراق وصولرنك بارسینی ایکی دائره اچنك کورسه‌تکان رسملرگه نصف کره خریطه‌سی یا که کرهٔ مسطحه دیلر. شکل٧

یر اوستنك بولغان طوفراق وصولرنك بارسن برگه جییوب کورسه‌تکان رسملی شارغه عربچه: کرهٔ مجسمه، روسچه: غلوبوس دیلر. شکل٨

شکل ٧

شکل ٨

قره‌لرننك اقسامی

قطعه. — یرنڭ اوستنده بولغان قره‌لر، صولر ایله بش زور کیسا ککه آیرلادر. شول کیسا کلرنڭ هر برلرینه قطعه دیرلر. بو قطعه‌لرنڭ برنچی‌سینه آوروپا، ایکنچیسنه آسیا، اوچنچیسینه آفریقا، دورتنچیسنه آمریقا، بشنچیسنه آوسترالیا دیوب اسم بیرله‌در. بونلرنڭ اولگی اوچیسینه ایسکی دنیا، صوڭغی ایکیسینه یاڭا دنیا دیلر.

بو قطعه‌لرنڭ هر برلری آطه، طاقم آطه، یارم آطه، برزخ، برون، طاغ، تزلگان طاغ، اوطلی طاغ اسملری ایله بر نیچه قسمگه ایرلادر.

آطه. — هر طرفنده صو بولغان قره‌لرغه آطه دیلر.

طاقم آطه. — بر بریله یاقن بولغان آطه‌لرنڭ بارینه طاقم آطه دیلر.

یارم آطه. — بر طرفی قره‌غه طوتاشقان اوچ طرفنده صو بولغان یرلرگه یارم آطه دیلر

برزخ. — یارم آطه‌لرنی قره‌غه طوتاشدرغان یر طار بولسه آڭا برزخ دیلر.

برون.— قره‌لرنڭ دیگزگه طوغری اوزایوب چققان قسمنه برون دیلر.

طاغ.— قرلرده قباروب چققان یرلرگه طاغ دیلر.

یانار طاغ

اوطلی طاغ.— توبه‌سندن یالقن ویا تونون چققان طاغلرغه یانار طاغ ویاخود وولقان دیوب اسم ویرله‌در.

صره طاغلر

تزلگان طاغلر.— بر برلرینه طوتاشوب اوزانغان طاغلرغه تزلگان طاغلر ترکچه صره طاغلر دیلر.

اووا، یایلا، وادی.— طاغ اوستندن بولغان تیگزلک‌لرگه یایلا، طاغ اوستنده بولماغان تیگزلک یرلرگه اووا دیلر. ایکی طاغ آراسنده‌گی اوزون چوقرلرغه وادی دیلر.

صولرنڭ اقسامی

صولر دخی قره‌لر کبی اوقیانوس، دیگز، کورفز، بوغاز نهر، کول اسملری ایله بر نیچه قسمگه بولنه‌در.

اوقیانوس ودیگز. — بر یوزنده بولغان قره‌لرنی ایله‌ندروب آلغان زور صولرغه اوقیانوس ویا بحر محیط دیلر. کرهٔ ارضده بش اوقیانوس بار، اسملری بحر محیط منجمد شمالی، بحر محیط منجمد جنوبی، بحر محیط کبیر، بحر محیط هندی، بحر محیط آطلاسی.

اوقیانوسلرنڭ قره‌لر آراسینه کرگان قسملرینه عادی دیگز ویاخود ایچ دیگز دیلر.

کورفز. — بر طرفدن دیگزگه طوتاشقان اوچ طرفنده قره بولغان صولرغه زور بولسه کورفز، کچوك بولسه قوی، پاراغودلر طوقتی طورغان محل بولسه لیمان(*) دیلر.

بوغاز. — ایکی قره‌نی بر برندن آیرغان، ایکی صونی بر برینه طوتاشدرغان طار صولرغه بوغاز دیلر. بیك کیڭ بولسه یاخود انسان قوتیله آچلغان بولسه قنال دیلر.

نهر، ایرمق، چای. — قطعه وآطه‌لردن آغوب دیگزگه قاتشقان صولرغه زور بولسه نهر، کچوك بولسه ایرمق، دها کچوك بولسه چای دیلر. بلدیکمز بو صولرنڭ چقغان یرینه منبع؛ دیگزگه قاتوشقان یرلرینه منصب دیلر. چیشمه‌لر چایلرنڭ، نهرلرنڭ منبعیدر.

بر نهرنڭ منصبنه قاراغان بر کشینڭ اوڭ طرفی نهرنڭ اوڭ، صول طرفی نهرنڭ صول ساحلی بولور.

(*) لیمان - портъ
ساحل. - نهرنڭ یا که دیگزنڭ چیتنه ساحل دیلر.

شلاله. ــ نهرلر تکه یرلردن آغوب توشسه شلاله حاصل بولا،

کول، باتقاقلق. ــ قره‌لر ایچنده جییلوب طورغان تیره‌ن

صولرغه کول دیلر. آز بولوب هوانی بوزا طورغان صولرغه باتقاقلق دیلر.

مملکت، پایتخت.

مذکور بیش قطعه‌نڭ هر برلری برنیچه‌گه بولنوب هر بر بولوکی بر حکمدارنڭ یعنی پادشاهنڭ یاکه حکومتنڭ قول آستنده بولادر. پادشاهلر یاکه حکومتلر قول آستنده بولغان یرلرگه مملکت یاکه پادشاهلق دیلر. حکمدارلرنڭ اوطوردیغلری شهرلرگه پایتخت وبا مقر حکومت دیلر. پادشاه اوزی اوطورماسه وکیللری‌گه اوطورب، آنلای شهرگه مرکز اداره دیلر.

جهات اصلیه

یر یوزنده بولغان مملکتلرنڭ یاغینی کورستمك ایچون دورت جهت بار: شرق، غرب، شمال، جنوب. بونلرغه جهات اصلیه دیرلر.

بر آدم تون یاغینه قاراسه شول آدمنڭ اوڭ یاغی شرق، صول یاغی غرب. آرقه طرفی جنوب، قارشوسی شمال بولور.

بونلرنڭ آراسنده بولغان جهتلرگه جهات فرعیه دیلر. بعضلری شکلده کورسه‌تلمشدر.

خریطه‌نڭ یوقاروسی هر وقت شمال بولا. یعنی بر کشی خریطه‌غه قاراسه اوڭ یاغی شرق، صول یاغی غرب، یوقاروسی شمال، توبه‌ن طرفی جنوب بولا.

اوروپا قطعه‌سینڭ احوال طبیعیه‌سی.

شمالا بحر محیط منجمد شمالی، غربا بحر محیط آطلاسی، جنوبا بحر سفید، شرقا اورال طاغلری، اورال نهری ایله چیکله‌نگان اراضی‌غه آوروپا قطعه‌سی دیلر.

دیڭزلر. — آوروپانی احاطه ایتکان اوقیانوسلردن بر نیچه ایچ دیڭز حاصل بولغان: قارسکی دیڭز ایله بحر ابیض بحر محیط منجمد شمالی‌دن حاصل بولا؛ عادی دیڭزلرنڭ الڭ زورسی بولغان بحر سفید ایله بیسقای، مانش، شمال، بالطیق دیڭزلری بحر محیط آطلاسی‌دن حاصل بولا: تره‌نین، آدریاتیق، یونان، آطه‌لر، مرمره دیڭزلری ایله بحر سیاه آق دیڭزدن حاصل بولا: آزاق دیڭزی دخی بحر سیاه‌دن حاصل بولغان.

کورفزلر. — آوروپا قطعه‌سنده مشهور کورفزلر: بالطیق دیڭزندن حاصل بولغان بوتنی، فینلانده، ریغا کورفزلری، شمال دیڭزندن حاصل بولغان زویده‌رزه کر بستبانیا کورفزلری، بحر سفیددن حاصل بولغان لیون، جنویز تارانت کورفزلری مشهوردر.

آوروپانڭ مشهور آطهلری.— شمالده ناوايا زيملا طاقم آطهلری، بريتانيا طاقم آطهلری، ايسلاندیه آطهسی، قالغويف آطهسی، جنوبده بالآر طاقم آطهسی، يونان طاقم آطهسی، قورسيقا صاردينيا، سيجيليا، كريد آطهلری مشهوردر.

آوروپانڭ مشهور يارم آطهلری.— آوروپانڭ شمالنده اسقانديناويا يارم آطهسی ايله سيمبيريك يارم آطهسی: جنوبنده اسپانيا. ايتاليا، بالقان، قريم يارم آطهلری بار.

اسقانديناويا يارم آطهسی بالطيق ديڭزی وبوتنی كورفزی ايله بحر محيط آطلاسی آراسنده: سيمبيريك يارم آطهسی شمال وبالطيق دڭزلری آراسندەدر.

اسپانيا يارم آطهسی بحر محيط آطلاسی ايله بحر سفيد آراسنده: ايتاليا يارم آطهسی ترەنين ديڭزی ايله آدرياتيق ديڭزلری آراسنده: بالقان يارم آطهسی آدرياتيق، يونان ديڭزلری ايله آطهلر، مرمره، قره ديڭزلر آراسنده: قريم يارم آطهسی قره ديڭز ايله آزاق ديڭزلری آراسندەدر. قريم يارم آطهسی پرەقوب برزخی ايله قرەغه طوتاشمشدر.

آوروپانڭ بوغازلری.— شمالده سوند، قاتەغات اسقاژەراق، قيله: جنوبده جبل طارق، اوترانت، چناق قلعه، استانبول، يڭی قلعه بوغازلری مشهوردر.

سوند، قاتەغات، اسقاژەراق، بوغازلری بالطيق ديڭزی ايله شمال ديڭزينی توتاشدرا؛ اسقانديناويا يارم آطهسينی سيمبيريك يارم آطهسندن آيرادر.

قاله بوغازی دخی شمال ديڭزی ايله مانش ديڭزينی توتاشدرا. بريتانيا طاقم آطهلرينی فرانسيه مملكتندن آيرادر.

جبل طارق بوغازی اسپانيا يارم آطهسينی آفريقا قطعەسندن آيرا: بحر سفيد ايله بحر محيط آطلاسی‌نی قوشادر.

اوترانت بوغازی آدریاتیق دیگزی ایله یونان دیگزینی طوتاشدرا؛ ایتالیا یارم آطه‌سنی بالقان یارم آطه‌سندن آیرادر.

چناق قلعه بوغازی آطه‌لر دیگزی ایله مرمره دیگزینی، استانبول بوغازی دخی مرمره دیگزی ایله قاره دیگزنی طوتاشدرا؛ آسیا قطعه‌سنی آوروپا قطعه‌سندن آیرادر.

ینگی قلعه بوغازی آزاق دیگزی ایله قاره دیگزنی قوشادر.

آوروپانڭ مشهور برونلری. — شمال. اسقاژان، سن ونسان تاریفا، ماتاپان برونلریدر.

شمال برونی اسقاندیناویا یارم آطه‌سینڭ شمالنده بحر محیط منجمد شمالی‌گه؛ اسقاژان برونی سیمبیریك یارم آطه‌سینڭ شمالنده اسقاژه‌راق بوغازینه؛ سن ونسان برونی اسپانیا یارم آطه‌سنڭ غرب جنوبیسنده بحر محیط آطلاسیغه: تاریفا برونی مذکور یارم آطه‌نڭ جنوبنده جبل طارق بوغازینه، ماتاپان برونی بالقان یارم آطه‌سنڭ جنوبنده بحر سفیدگه طوغری اوزانوب چقالر.

آوروپانڭ ایڭ شمال نقطه‌سی شمال برونی، ایڭ جنوب نقطه‌سی ماتاپان برونیدر.

آوروپاده بولغان تزلگان طاغلرنڭ مشهورلری. — اسقاندیناویا شمالده؛ قفقاس طاغلری شرقده؛ قارپاط، آلب طاغلری وسطده؛ آپه‌نین، پره‌نه، بالقان طاغلری جنوبده‌درلر.

اسقاندیناویا طاغی، اسقاندیناویا یارم آطه‌سنده بحر محیط آطلاسی ساحلنده شمالدن جنوبکه طوغری اوزانمشدر.

اورال طاغلری آوروپانڭ شرق طرفنده شمالدن جنوبکه، قفقاس طاغلری، بحر خزر ایله قاره دیگز آراسنده شرقدن غربکه

طوغری اوزانوب آوروپا قطعه‌سنی آسیا قطعه‌سندن آیرا طورغان تزلگان طاغلردر.

قارپاط طاغلری اولا شمالگه بعده غربکه طوغری، آلب طاغی دخی ایتالیا شبه جزیره‌سینک شمال طرفنده شرقدن غربکه تـزلمش طاغلردر.

پره‌نه طاغلری اسپانیا یارم آطه‌سینک شمالنده شرقدن غربکه؛ آپه‌نین طاغلری دخی آلب طاغلرندن آیریلوب ایتالیا یارم آطه‌سنده جنوبکه طوغری اوزانادر.

بالقان طاغلری بالقان یارم آطه‌سنده طونه نهرینک اونک یاغنده قاره دیگزگه قدر اوزانادر.

آوروپانک ۋولقانلری.ــ آوروپا قطعه‌سنده: هقلا، آتنا، وه‌زو اسمنده اوچ ینار طاغ بار: هقلا ینار طاغی: شمالده ایسلانده آطه‌سنده؛ آتنا ینار طاغی جنوبده سیجیلیا آطه‌سنده؛ وه‌زو ینار طاغی: ایتالیا شبه جزیره‌سنده ناپولی شهری قرینده.

انهار و کوللر.ــ شمالده پیچورا نهری بحر محیط منجمد شمالی‌گه آغا، شمالی دوینا نهری بحر ابیض‌غه آغا؛ غربی دوینا نهری ریغا کورفزینه آغا؛ وسطده: ویستول، اودر نهرلری بالطیق دیگزینه آغا: آلبا، وه‌زر، ره‌ین نهرلری شمال دیگزینه آغا؛ غربده: تایمس نهری شمال دیگزینه. سن نهری: مانش دیگزینه آغا. لووار، غارون نهرلری: غاسقونیا کورفزینه آغا: جنوبده: تاژ نهری بحر محیط آطلاسی‌غه آغا: رون نهری بحر سفیدکه آغا: طونه. دنیپر، دنیستر نهرلری قـاره دیگزگه آغـالر. دون نهری: آزاق دیگزینه؛ ۋولغا واورال نهرلری: بحر حزرگه آقمقده‌درلر. بـو نهرلرنـک ایـک زورسی: ۋولغا ایکنچیسی طونه‌دژ.

مملكتلر. — آوروپا قطعه‌سینك ٨ میلیون یارم چاقرم مربعی مساحه‌سی ٣٩٧ میلیوندن آرتغراق كشیسی بولوب تورلی زورلقده تورلی درجه‌ده یكرمی بش مملكتكه بولنمشدر.

بونلرنك آوروپا خریطه‌سنه قاراغاچده كوزگه كورنه طورغانلری شونلردر:

مملكتلر	زورلغی چاقرم مربعی برله	كشیسی	مقر حكومتلری
١) آوروپای روسی	٥ میلیون	١٠٥ میلیون یارم	پیتربورغ شهری
٢) آلمانیا (گیرمانیا)	٤٧١ ملك	٦٠ »	بیرلین »
٣) آوستریا وینگریا (مجارستان)	٥٣٧ »	٤٧ »	ویانا »
٤) فرانسیه	٤٦٤ »	٣٩ »	پاریژ »
٥) انگلتره (بریتانیه)	٢٧٧ »	٤٣ »	لوندره (لوندون) »
٦) آوروپای عثمانی	١٤٥ »	٦ »	استانبول »
٧) ایتالیا	٢٦٠ »	٣٣ »	روما »
٨) ایسپانیا	٥٥٠ »	١٨ »	مادرید »
٩) پورتكیز (پارتوغالیه)	٨٨ »	٥ »	لیزبون (لیسسابون) »
١٠) اسویچ	٣٩٠ »	٥ » یارم	استوقهولم »

١١) نورويچ	٢٨٤	»	٢	»	خرستيانيا	»
١٢) بلچيقا	٢٥	»	٧	»	بروكسيل	»
١٣) فلمنك (غوللانديه)	٣٩	»	٥	» يارم	آمستردام	»
١٤) رومانيا	١١٤	»	٦	» يارم	بكرش	»
١٥) اسويچره	٣٦	»	٤	»	بيرن	»
١٦) دانيمارقه (دانيا)	٣٤	»	٢	» يارم	قوپنهاغ	»
١٧) يونان (گريتسيه)	٦٧	»	٢	» يارم	آتينا (آفينا)	»
١٨) صربيه،	٤٨	»	٣	» ميليونغه ياقين	بيلغراد	»
١٩) بلغاريه	٩٦	»	٢	» ميليون يارمدن آرتغراق	صوفيه	»
٢٠) قاره طاغ	٩	»	٢٥٠	ملڭ	جتينه	»
٢١) لوكسيمبورغ	٢	»	٢٤٦	ملڭ	لوكسيمبورغ	»

بونلردن باشقه ايتالياده سان‌مارينو، آوستريا برله اسويچره آراسنده ليختانشتەين، فرانسه برله ايسپانيا آراسنده آندورا، فرانسەنڭ جنوبنده موناقو مملكتلری ده باردر.

آسیا قطعه‌سینگ احوال طبیعه‌سی

حدود. — شمالا بحر محیط منجمد شمالی؛ غرباً اورال طاغلری، اورال نهری بحر خزر. قفقاس طاغلری، بحر سیاه، استانبول بوغازی. مرمره دیگزی، چناق قلعه بوغازی، آطه‌لر دیگزی، بحر سفید، سویش قنالی، شاب دیگزی؛ جنوبا بحر محیط هندی؛ شرقا بحر محیط کبیر ایله چیکلنمش یرگه آسیا قطعه‌سی دیرلرکه بیش قطعه‌نڭ ایڭ زورسیدر.

آسیا قطعه‌سینڭ ساحللری کرشلی چیغشلی بولوب بیك کوب عادی دیگزلری، کورفزلری، یارم آطه‌لری بار.

مشهور دیگزلری وکورفزلری. — بحر محیط کبیردن بیرنڭ دیگزی اوخوتسکی دیگزی، یاپون دیگزی، بحر اصفر، چین دیگزی حاصل بولغان. بیرنڭ دیگزیندن آنادیر کورفزی؛ بحر اصفردن پیچیلی کورفزی؛ چین دیگزندن طونکین وسیام کورفزلری حاصل بولادر.

بحر محیط هندیدن بنغاله کورفزی؛ عمان دیگزی، شاب دیگزی حاصل بولادر. عمان دیگزندن بصره کورفزی؛ عدن کورفزی؛ بحر محیط منجمد شمالیدن اوبی کورفزی حاصل بولادر.

بوغازلر. — شرقده بیرنڭ. جنوبده مالاقه. هرمز. باب المندب بوغازلری مشهوردر.

بیرنڭ بوغازی بحر محیط منجمد شمالی برله بیرونڭ دیگزینی طوتاشدرا، آسیا قطعه‌سینی آمریقادن آیرادر. مالاقه بوغازی بحر محیط هندی برله چین دیگزینی طوتاشدرا، آسیا قطعه‌سنی آوستralیا قطعه‌سندن آیرادر. باب المندب بوغازی شاب دیگزی برله عدن کورفزینی، سویش قنالی شاب دیگزی ایله بحر سفیدنی طوتاشدرالر، آسیانی آفریقادن آیرالر.

یارم آطه‌لر. — شرقده قامچاتقا ویوره؛ جنوبده هند جیمی، هندستان، عربستان؛ غربده آناطولی یارم آطه‌لری بار.

قامچاتقا یارم آطه‌سی بحرنك ابله اوخوتسکی دیگزلری آراسنده قوره یارم آطه‌سی یاپون دیگزی برله بحر اصفر آراسنده‌در.

هند جیمی یارم آطه‌سی جین دیگزی برله بنغاله کورفزی آراسنده هندستان یارم آطه‌سی بنغاله کورفزی برله عمان دیگزی آره‌سنده، عربستان یارم آطه‌سی بصره کورفزی برله شاب دیگزی آراسنده، آناطولی یارم آطه‌سی دخی بحر سفید برله قاره دیگز آراسنده‌در.

برونلر. — شمالده (جلوسکین) برونی، بحرنك بوغازنده شرق برونی، قامچاتقا یارم آطه‌سینك جنوبنده (لوپاتقا) برونی، مالاقه یارم آطه‌سینك جنوبنده رومانیا برونی؛ هندستان یارم آطه‌سینك جنوبنده قومرین برونی، آناطولی یارم آطه‌سینك غربنده، (بابا) برونی مشهور برونلرندندر.

آطه‌لر. — سیبریای جدید ویاخود لیاخوف طاقم آطه‌سی شمالده: قوریل، یاپونیا طاقم آطه‌لری برله ساغالین، فورموز، حاینان آطه‌لری شرق طرفنده: آندامان نیقوبار. لاقدیو. مالدیو طاقم آطه‌لری برله سرندیب یاخود سیلان آطه‌سی جنوب طرفنده‌در.

آسیانك مشهور طاغلری. — شرق برونندن باشلاب بابا برونینه نهایتلنمش ستانووی، یابلونوئی، سایانسق، آلتای، تیانشان. خوراسان طوروس سلسله‌لری برله هندستان شبه جزیره‌سینك شمالنده کائن هیمالایا طاغلریدر. کرهٔ ارضنك اك بیوك نقطه‌لری همالایا طاغلرنده‌در. قامچاتقا یارم آطه‌سنده یانار طاغلرده بار؛ مشهوری کیلیوچسکی ؤولقانیدر.

نهرلر وکوللر. — شمالده اوبی. ینه‌سی. لینا نهرلری بحر محیط

منجمد شمالی‌غه: شرقده آمور نهری اوخوتسکی دیگزگه، هوانغ هو (صاری نهر) برله یانغ‌چی کیانغ (ماوی نهر) صاری دیگزگه: جنوب‌ده هند چینی‌ده مه‌قونغ نهری چین دیگزینه، ایراوادی نهری بنغاله کورفزینه، هندستانده براهمه پوترا، غانژ نهرلری بنغاله کورفزینه، سنده (هندوسی) نهری عمان دیگزینه: فرات ودجله نهرلرینک اجتماعندن حاصل بولغان شط العرب نهری بصره کورفزینه صو بیره‌لر.

بایقال کولی آسیانك شمالنده؛ بالقاش واورال کوللری وسطنده: رومیه، وان کوللری غربنده؛ هامون بطاقلغی جنوبنده مشهور کوللرندندر.

آسیاده واقع مملکتلر

آسیا قطعه‌سی باشلیچه ۱۱ قسمگه بولنمشدر.

۱) آسیای روسی بخارا هم خیوه خانلقلرینی غاوبدر.

۲) چین مملکتی	مرکز اداره‌سی	په‌کین شهری
۳) هندستان	«	قالکوته «
٤) آسیای عثمانی	«	استانبول «
٥) ایران	«	طهران «
٦) افغانستان	«	کابل «
۷) بلوجستان	«	کیلات «
۸) یاپونیا	«	یدو (توکیو) «
۹) قوریه	«	سئول «

۱۰) عربستان قطعه‌سی برنیچه اسلام شیخلری طرفندن اداره قیلنه ایك مشهوری مسقط امالغیدر.

۱۱) هند چینی بو قطعه اداره خصوصنده ۸ گه بولنه‌در. بیرمان ایمپراتورلغی، انـ‌!. مستملکاتی، مالاقا حکومتلری، سیام قراللغی، قامبوج قراللغی، قوچینچین، آننام، تونکین حکومتلری.

روسیه پادشاهلغی

وضعیت، حدود، وسعت، مقدار وجنس اهالی

روسیه مملکتی آوروپانڭ شرق قسمی برله آسیانڭ شمال
وسط طرفلرندن مرکب اوله‌رق بحر محیط کبیردن بالطیق دیڭزینه
بحر محیط منجمد شمالی‌دن قاره دیڭزگه قدر یایلمش غایت وسعتلی
ر مملکتدر.

روسیه پادشاهلغنده بولغان مملکتلر بار بزنڭ سکز
ولوشدن بر اولوشیدر.

روسیه پادشاهلغی شمالا وشرقا اوقیانوسلر برله جنوبا وغربا
پادشاهلقلر برله چیکلنمشدر. شمالنده بحر محیط منجمد شمالی شرقده
بحر محیط کبیردر. چیکداش بولغان مملکتلردن چین مملکتی. افغان
خانلغی، ایران شاهلغی، آسیای عثمانی جنوب طرفنده: رومانیا،
آوستریا، آلمانیا، اسویچ نوروج مملکتلری غرب طرفنده‌در.

شمالدن جنوبکه ٤٢٠٠، شرقدن غربکه ١٢٦٠٠ چاقرم بولوب،
مساحهٔ سطحیه‌سی ١٩،٧٦٠،٠٠٠ چاقرم مربعیدر.

روسیه‌ده اسلاو، مغول، ترك - تاتار، فین، ساموید، یهودی
کبی تورلی جنسدن ١٢٨ میلیون خلق بار.

اسلاو جنسی ایکی‌گه بولنه: روسلر، پالاکلر (لە). روسلر
ملت حاکمه بولوب باشقه‌لری ملت محکومه‌در. یعنی پادشاهلق
روسلر قولنده بولوب پادشاه روسدر.

مذهب، السنه، معیشت اهالی

روسیه‌ده رسمی مذهب اورتودوقس؛ (روس مذهبی)، رسمی
لسان روسچه بولسه‌ده باشقه ملتلر مذهب ولسانلرنده اختیارلیدر.

میلیونلرچه اهالی اسلام دیننده بولوب قاتولیك، پروتستان، موسویلرده بار.

روسیه اهالیسنك كوبسی ایگن ایگوب تركلك قیلسه‌لرده، اورننه كوره یغکچیلك. باغچه‌چیلق، معدنچیلك، اومارطه‌چیلق، بالقچیلق آوچیلق، حیوان یتشدروچیلك برله معیشت قیلا طورغان كشیلرده بار.

آوروپای روسینگ احوال طبیعیه‌سی

آوروپا قطعه‌سینك یارطیسندن آرتقی روسیه پادشاهلغی اداره‌سنده بولوب بش میلیون چاقرم مربعی مساحهٔ سطحیه‌سی ١٠٥ میلیون كشی‌سی بار.

آوروپای روسینك حدودی شمالا بحر محیط منجمد شمالی؛ شرقا اورال طاغلری اورال نهری، استرخان دیگزی، جنوبا كافكاز طاغلری. قاره دیگز، رومانیا مملكتی غربا آوستریا، آلمانیا. اسویچ نورویچ مملكتلری. بالطیق دیگزی برله چیكلانمشدر.

دیگزلر و كورفزلر

آوروپای روسیده چیكده ذكر قیلنغان دیگزلردن باشقه شمالده بحر ابیض جنوبده آزاق دیگزی بار. آزاق دیگزی ایله قاره دیگز یكی قلعه بوغازی برله توتاشادر.

مشهور كورفزلر دخی بالطیق دیگزندن حاصل بولغان بوتنی، فینلاندا، ریغا كورفزلریدر.

نهرلر وکوللر

... مملکتده کوللر ونهرلر بیك کوب: لادوغا، اونهغا. سایما کوللری ...ولغا، اورال، دون، دینهپر، دینهستر، غربی دوینا، شمالی دوینا، ...چورا نهرلری مشهورلرندندر.

پیچورا نهری بحر محیط منجمد شمالی‌غه، شمالی دوینا بحر ابیضغه، ...بی دوینا بالطیق دیگزینه؛ دینهپر، دینهستر نهرلری قاره دیگزگه. ...ن نهری آزاق دیگزینه؛ ڤولغا، اورال نهرلری دخی بحر خزرگه آغالر.

ڤولغا نهری روسیه‌نڭ غرب شمالی طرفنده والدای طاغلرندن ...ادر. اوزونلغی ۲٤۰۰ چاقرم، آوروپاده بوندن زور نهر یوقدر. ...صبنه یاقین یرده کیڭلگی سکز چاقرمدر. بو نهرگه صولدن قاما، ...ڭدن اوقا نهرلری قوشلادر. بو نهرلرده جای کونلرنده پاراخودلر ...روب طورادر.

طاغلر. — آوروپانی آسیادن آیرغان اورال، کافکاز، اووالی، ...دای طاغلری آوروپای روسینڭ مشهور طاغلرندندر.

آسیای روسینك احوال طبیعیه‌سی

آسیا قطعه‌سینڭ اوچدن برسی روسیه پادشاهلغی اداره‌سنده ...وب شمالا بحر محیط منجمد شمالی: شرقا بحر محیط آطلاسی: جنوبا ...ن مملکتی، آفغانستان، عجمستان، آسیای عثمانی: غربا قاره دیگز ...اس طاغلری بحر خزر اورال نهری، اورال طاغلری برله چیکلانمشدر.

دیگزلر وکورفزلر.

آسیای روسینك شمالنده بحر محیط منجمد شمالی، شرقنده بحر محیط آطلاسیدن حاصل بولغان بیرەنك، قامچاتقا، اوخوتسکی دیگزلری بار. بو دیگزلرنك ساحللری کریشلی چغشلی بولوب تورلی کورفزلر شبه جزیرەلر حاصل بولغان. شمالده اوبی، ینەسی کورفزلری شرقده قامچاتقا شبه جزیرەسی وکورفزی بار.

نهرلر وکوللر.

آسیای روسیده کوللر کوبدر. اینك مشهور بولغانلری آرال، بالقاش بایکال کولل‌ریدر.

نهرلر دخی کوبدر مشهورلری اوبی، ینەسی، لینا، آمور، جیحون (اموداریا) سیحون (سرداریا) نهرلریدر. بونلردن اوالگی اوچی آسیای روسینك جنوب طرفلرندن جغوب بحر محیط منجمد شمالیغه صو بیرەلر.

آمور نهری جین مملکتندن جغوب روسیه مملکتنده اوخوتسکی دیگزگه صو بیرە. جیحون، سیحون نهرلری آرال کولنه صو بیرەلر.

آطەلر

آسیای روسیدن صانالا طورغان آطەلرنك مشهورلری شمالده ناوایا زیملا طاقم آطەلری، شرقده ساخالین آطەسیدر.

طاغلر

آسیای روسینك طاغلری اینك زیاده حدود بویندەدر. غربده

اورال: جنوبنده آلتای؛ صایانسق طاغلری بار. شرق شمالیده یابلونووی، ستانووی طاغلری بهرهنك بوغازندن شرق برونینه قدر اوزانادر. قامچاتقا یارم آطهسنده ینار طاغلرده بار. ایڭ مشهوری قالیوچسکی ۋولقانی.

روسیه مملکتینڭ احوال سیاسیهسی.

روسیه مملکتی بوتون روسیهگه حاکم رومانف نسلندن بر پادشاهنڭ ادارهسنده مستقل پادشاهلق ایدی. ۱۹۰۵ نچی یلده ۱۷ نچی اوکتابر مانیفیستی برله ادارهسی مشروطه بولدی. روسیه پادشاهنه ایمپیراطور هم (Царь چار) دیرلر. زور بولسون کچوك بولسون هر بر مأمور چارنڭ رضاسی موجبنچه اش قیلمغه مجبوردر.

تقسیمات.

روسیه پادشاهلغی ۷۷ گوبیرنا (ولایت) ۱۷ اوبلاستغه آیرلوب اداره قیلنه بو گوبیرنالر، والیلر یعنی گوبیرناطورلر ادارهسنه طاپشرلادر. گوبیرناطورلر طورغان شهرلرگه گوبیرنانڭ مرکز ادارهسی دیرلر بو شهرده گوبیرناطوردن باشقه آرخییهری هم باشقه مأمورلر (تورهلر) حاکملرده طورالر.

گوبیرنالرنڭ کوبسی مرکز ادارهلرینڭ اسمی ایله آتالادر. قزان گوبیرناسی، اورینبورغ گوبیرناسی کبی، بعضیلریده باشقه اسم برله آتالادر. تاوریچسکی گوبیرنا کبی مرکزادارهسی سیمفیروپولشهریدر.

هر بر گوبیرنا اویازلر (قضالر)غه؛ اویازلر دخی استانلرغه، ڤولصلرغه (ناحیه‌لرگه) وولصلر دخی آوللرغه بولنوب اسپراونیکلر استاناویلر وولصنویلر برله اداره قیلنه‌در.

روسیه مملکتی موقعی اعتباری ایله دخی برنیچه‌گه بولنمشدر:

١) اصل روسیه قطعه‌سی، ٢) فینلانده دوقه‌لغی، ٣) پولشیا یعنی لهستان، ٤) دون قزاقلری مملکتی آوروپای روسیه‌ده، ٥) کافکازیه، ٦) ماورای بحر خزر، ٧) آسیای وسطی مستملکاتی، ٨) سیبیریا قطعه‌سی آسیای روسی‌ده کائندر.

آوروپای روسینگ مشهور شهرلری.

سانکت پیتربورغ.-عموم روسیه‌نک پایتختی اولوب فنلانده کورفزی قربنده نیوا نهری اورطه‌سنده بر میلیونغه قریب نفوسلی بر زور شهردر.

هلسنغفورس فینلانده بیوک دوقه‌لغینک مرکز اداره‌سی، آرخانغل بحر ابیض ساحلنده اهمیتلی بر اسکله‌در ریغا اوز اسمنده‌گی کورفز ساحلندهدر. بو شهر آرقلی باشقه پادشاهلقلرغه بیك کوب ایگن کیته.

(وارشاوا) لهستان قطعه‌سینک مرکز اداره‌سی، (اودسا)(سواستاپول) بحر سیاه ساحلنده؛ (سیمفیروپول) (باغچه سرای) قریم شبه جزیره‌سینک داخلنده؛ (کییف) دینه‌پر نهری اوستنده جنوبی روسیه‌نک مشهور شهرلرندندر.

موسقوا (مسکاو) روسیه‌نک ایکنچی بلده‌سیدر پیتربورغ‌دن مقدم روسیه‌نک پایتختی ایدی.

نیژنی نووغورود، تولا، قزان، سیمبیر، صمارا آوروپای روسینڭ وسطنده مشهور شهرلردر.

استرخان بحر خزرگه یاقین وولغا نهری ساحلنده: اورینبورغ، اوفا شهرلری اورال طاغری ایتهکلرنده مشهور شهرلردر.

اوفاده بر محکمهٔ اسلامیه بار: بر مفتی اوچ قاضی برله اداره قیلنه. آوروپای روسینڭ شمال وشرق طرفلرنده ساکن اقوام اسلامیهڭ، امام بولهچق آدم امام بولورلق علمی بولغانونی اثبات ایچون اوفاده قاضیلر حضورنده امتحان ویرمکه مجبوردر.

ناو و چیرقاسق دون نهری قربنده دون قزاقلرینڭ مقر ادارەسیدر.

آسیای روسی‌نڭ مشهور شهرلری.

سیبیرباده طوبولسق، طومسق، ایرکوتسق، یاکوتسق، ولادیواستوق، اومسق، ترکستان، خوقند مشهور شهرلرندندر.

طوبولسق شهری اوبی نهرینه قوشلغان طوبول، ایچم ایرماقلرینڭ قوشلغان یرلرنده قورلغان بر شهردر. طوبولسق کوبیرناسینڭ مرکز ادارەسیدر.

طومسق شهری اوبی نهرینڭ آیاقلرندن طوم صووی اوستنده اولوب شول اسمده‌گی گوبیرنانڭ مرکز ادارەسیدر. بو شهرده آوروپای روسیدن سیبیریاغه، سیبیریادن آوروپاغه یبرلگان مال ایچون دیپو (یعنی اسقلاد)لر بار.

ایرکوتسق سیبیریانڭ جنوب طرفنده بایکال کولنه یاقن طاغلق

یرده صاتو آلو یولنده بر شهردر. بونده سیبیریای شرقینڭ گنیرال گوبیرناطوری طورا.

یاکوتسق مرتفع بر محلده لینا نهرینڭ آیاقلرندن ویتیم ایرماغی اوستنده بر شهردر.

ولادیواستوق یاپونیا دیڭزی ساحلنده اهمیتلی بر اسکله‌در.

آسیای وسطی مستملکاتنده. ـ اورال اوز اسمنده‌گی نهر اوستنده بالق تجارتی برله مشهور بر شهردر. (تورغای) شهری تورغایسکی اوبلاستینڭ مرکز اداره‌سی: (اومسق) ایرتش نهری اوستنده آقمولینسق اوبلاستنڭ مرکز اداره‌سی، سیمیپولاتینسق بو شهرده قرغزلر ایله تجارت ایچون میناوی دڤور بار.

تاشکند، سمرقند، ترکستان، خوقند ایسکی خانلردن قالغان مشهور شهرلرندندر. خوقند شهری ایسکیده خوقند خانلغینڭ مقر اداره‌سی ایدی.

تیفلیس شهری کافکازیه قطعه‌سینڭ مرکز عمومیسی وروسیه‌نڭ آسیاده ایڭ برنچی بلده‌سیدر. داخلده کوتایس، استرخان دیڭزی ساحلنده باکو، قاره دیڭز ساحلنده باتوم کاوکازیه‌نڭ اهمیتلی شهرلرندندر.

آفریقا.

دنیانڭ اوچنچی قسمی آفریقادر. آفریقا قطعه‌سی آوروپانڭ جنوبینه توشه.

بو قطعه آوروپادن بحر سفید، سبته بوغازی: آسیادن سویش قنالی، شاب دیڭزی، باب المندب بوغازی واسطه‌سیله آیرلمشدر.

بو قطعه‌نڭ غربنده بحر محیط آطلاسی، شرق جنوبیسنده بحر محیط هندی اولوب سواحلی تیـگز یعنی زور کورفزلوی شبه جزیره‌لری یوقدر.

آفریقا قطعه‌سی بش قطعه آراسنده زورلقده اوچنچیدر. زورلغی آوروپانڭ اوچ مثلیدر. زورلغنه قاراغانـده خلقی بیك آزدر. بو قطعه‌ده بیوك سلسله‌لر مشهور طاغلر یوقدر. ساحلـگه یقین یرلری بر آز طاغلق اولوب باشقه یرلری بیك زور قوملق صحرالردن عبارتدر. دنیانڭ ایڭ قورقنچ وایڭ اسسی یرلری آفریقاده‌در.

آفریقاده زور نهرلر دخی کوب یوقدر. ایڭ مشهوری وایڭ اهمیتلیسی نیل مبارکدر. بو نهر ٣٥٠٠ چاقرم طولنده اولوب بحر سفیدکه صو بیره‌در. آفریقانڭ منبت، محصولدار یری نیل مبارك ساحلیدر.

آمریقا.

دنیانڭ دورتنچی قسمی آمریقادر زورلقده ایکنچی درجه‌ده‌در. فقط آطه‌لری حساب ایتلسه آسیادن‌ده زوردر. بو قطعه اوّللری معلوم دگل ایدی. خریستوف قولومب اسمنده بر کشی ١٤٩٢ نچی یلده بو قطعه‌نی طابدی. آمریقا قطعه‌سی آوروپا ایله آفریقانڭ غربنده آسیا، آوسترالیا قطعه‌لرینڭ شرقنده‌در. شمالا بحر محیط منجمد شمالی؛ شرقا بحر محیط آطلاسی؛ غربا بحر محیط کبیر ایله مذکور قطعه‌لردن آیرلمشدر.

آمریقا قطعه‌سی ایکی زور پارچه‌دن مرکبدر. بو پارچه‌لـر (پاناما) اسمنده بر برزخ ایله توتاشادر. پاناما برزخینڭ شمال طرفینه آمریقای شمالی جنوب طرفینه آمریقای جنوبی دیرلر. آمریقـای

جنوبی‌نڭ سواحلی تیگزلك آمریقای شمالینڭ سواحلی کرشلی چغشلیدر. بحر محیط منجمد شمالیدن بافن، هودسون؛ بحر محیط آطلاسیدن آنتیل دیڭزلری سن لوران، میکسیقا، قالیفورنیا کورفزلری حاصل بولادر.

بو قطعه‌نڭ غرب ساحلی طاغلق باشقه یرلری تیگزلکدر. آمریقای شمالیده میسیسیپی آمریقای جنوبیده آمازون نهرلری باردر. میسیسیپی نهری ٦٥٠٠ چاقرم اوزونلغنده‌در. دنیانڭ ایڭ اوزون نهری بودر.

آوستراليا ویاخود اوقیانوسیه

کرهٔ ارضنڭ قاره قسمنڭ بشنچی پارچه‌سی وایڭ صوڭره طابلغانی آوستراليا قطعه‌سیدر. بوقطعه محیط هندی ایله محیط کبیرگه تارالمش آسیانڭ جنوب طرفنده آمریقای جنوبی ایله آفریقا آراسنده بولغان آطه‌لردن عبارتدر.

نفس آوستراليا، سوماترا، جاوا، بورنه‌ئو، جزیره‌لری ایله فیلیپپین جزایر مجتمعه‌سی مشهور قسملرندندر.

ممالك اسلامیه.

اسلام دینی عربستان شبه جزیره‌سنده مکهٔ مکرمه شهرنده ظهور ایتوب آسیا قطعه‌سینڭ غرب، جنوب، وسط طرفلری؛ آفریقا قطعه‌سینڭ شمال وشرق جهتلری؛ آوروپانڭ شرق وجنوب جهتلری آز زمانده دین اسلام ایله مشرف بولوب آقرن آقرن دنیانڭ هر طرفنه اسلامیت طارالادر.

حاضرده حکمداری مسلمان بولغان حکومتلر آورپاده عثمانلی حکومتی آسیاده ایران، افغانستان، بلوجستان، بخارا، خیوه خانلقلری، جهور حکومتی، مسقط امامغی، آفریقاده مصر، فاس، زنکیبار؛ آوسترالیاده آچه، بورنهاو حکومتلریدر.

تحت ادارهلرنده مسلمان کوب بولغان حکومتلر انگلتره، روسیه، فرانسیه، چین حکومتلریدر.

صوڭ.

عبد الستار لنگر

[illegible]

عبد الستار لنگر

[illegible]

عبد الستار لنگر